

Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού

Τόμ. 3, Αρ. 1 (2024)

Αυτόματον Τεύχος 3.1

Βιβλιοκριτική

Νίκος Πουλάκης

doi: [10.12681/automaton.38850](https://doi.org/10.12681/automaton.38850)

Copyright © 2024

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πουλάκης Ν. (2024). Βιβλιοκριτική: Βασιλική Λαλιώτη (επιμ.) Ψηφιακές Τεχνολογίες και Τέχνες, Εκδόσεις ροπη, 2022. *Αυτόματον: Περιοδικό Ψηφιακών Μέσων και Πολιτισμού*, 3(1), 129-131.
<https://doi.org/10.12681/automaton.38850>

Βιβλιοκριτική

Βασιλική Λαλιώτη (επιμ.)
Ψηφιακές Τεχνολογίες και Τέχνες,
Εκδόσεις ΡΟΠΗ, 2022.

Νίκος Πουλάκης*

Τέχνη και τεχνολογία στον ψηφιακό κόσμο

Μπορεί, ενδεχομένως, να φαντάζει περίεργο αλλά, σε παλαιότερες κοινωνίες, τέχνη και τεχνολογία συνδέονταν άμεσα. Καθώς η τέχνη σχετιζόταν με την πρακτική και εμπειρική γνώση, αποτελούσε μια εφαρμογή που οδηγούσε στην παραγωγή νέων δημιουργημάτων για τη βελτίωση της ανθρώπινης ζωής, χωρίς να διαχωρίζει το τεχνικό από το πνευματικό έργο. Ωστόσο, τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας δεν ήταν απλές αντανακλάσεις της στάθμης των πολιτισμικών μετασχηματισμών, αλλά –παράλληλα– ουσιαστικές διαμεσολαβήσεις και ερμηνείες της κοινωνικής πραγματικότητας. Σύγχρονοι φιλόσοφοι υποστηρίζουν ότι, από τον 18ο αιώνα και μετά, τέχνη στον δυτικό κόσμο θεωρείται η ανώτερη ή/και επαναστατική έκφραση της αστικής τάξης. Πρόκειται για την εποχή κατά την οποία οι φυσικές επιστήμες διαχωρίζονται από τις κοινωνικές και τις ανθρωπιστικές σπουδές. Η δυτική αυτή αντίληψη περί τέχνης έρχεται σε αντιδιαστολή με την προϋπάρχουσα σημασία του όρου: η τέχνη ως δεξιότητα, ως χρησιμότητα και ως

λειτουργικότητα. Ακολουθώντας τις ηθικές και τις αισθητικές προτεραιότητες της νεοτερικότητας και του μοντερνισμού, τόσο στη συντηρητική όσο και στην προοδευτική τους μορφή, η τέχνη αποκόπτεται από τις υπόλοιπες εκφάνσεις της ανθρώπινης κουλτούρας και μετατρέπεται σε Τέχνη (με Τ κεφαλαίο, ως «υψηλή» καλλιτεχνική έκφραση), δηλαδή σε μια ορθολογική αναζήτηση της Αλήθειας (με Α κεφαλαίο, ως μοναδική και αυθεντική εξήγηση), σε μια τυπολατρική απεικόνιση του Ωραίου (και αυτό με κεφαλαίο αρχικό, ως αντικείμενο αισθητικής απόλαυσης).

Κατ' ουσίαν, η τέχνη ποτέ δεν αποχωρίστηκε την τεχνολογία και, συνεπώς, τέχνη και τεχνολογία υπήρξαν πάντοτε αλληλοδι-απλεκόμενες. Βέβαια, στη σημερινή εποχή η εν λόγω σύνδεση λαμβάνει, πλέον, αρκετά διαφορετικές εκφάνσεις σε σύγκριση με το παρελθόν, ενώ συνεχίζει να διατηρείται, κατά κάποιο τρόπο, η διαφοροποίηση ανάμεσα στην καλλιτεχνική και την τεχνολογική διάσταση της ανθρώπινης δημιουργίας. Από τη μια μεριά, η τεχνολογία περιορίζεται στην

* Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό, Τμήμα Μουσικών Σπουδών, ΕΚΠΑ, nick.poulakis@music.uoa.gr.

αξιοποίηση της επιστήμης (γνώσεις, εργαλεία, δεξιότητες) για την πρακτική επίλυση καθημερινών και εξειδικευμένων προβλημάτων. Από την άλλη, η τέχνη λογίζεται ως μια μορφή αναπαράστασης και επαναπροσέγγισης της πραγματικότητας που έχει –κατά κύριο λόγο– πνευματικές και συναισθηματικές επιρροές στην ανθρώπινη φύση.

Ένα νέο δημιούργημα, το οποίο εμφανίστηκε στα τέλη του 19ου αιώνα και μέσα σε λίγα χρόνια είχε κατακτήσει σχεδόν ολόκληρη την υφήλιο (Δύση και Ανατολή), έμελλε να αλλάξει το πώς οι άνθρωποι προσλαμβάνουν και ερμηνεύουν τον κόσμο γύρω τους. Ο κινηματογράφος ως τέχνη και τεχνική, ως πράξη και πρακτική, ως πολιτισμικό μόρφωμα και τρόπος ζωής αποτελεί ίσως το βασικότερο στοιχείο που χαρακτηρίζει το πέρασμα από την εποχή της νεοτερικότητας σε αυτή της μετανεοτερικότητας. Έτσι, πρώτα διαδόθηκε ως μαζικό μέσο και μετά αναγνωρίστηκε

ως τέχνη. Ειδικότερα, αν εξαιρέσουμε τις αρχικές προσπάθειες, ο κινηματογράφος ακολούθησε μια πορεία στην οποία ήταν ιδιαίτερα δυσχερές να διακρίνει κανείς ανάμεσα στην καθαρά καλλιτεχνική, τεχνολογική, επικοινωνιακή και πολιτικοοικονομική διάσταση του φαινομένου. Παραχωρώντας τη σκυτάλη, στη συνέχεια, σε άλλα πιο εξελιγμένα οπτικοακουστικά μέσα (όπως την τηλεόραση, το βίντεο και το διαδίκτυο), ο κινηματογράφος ποτέ δεν αποκόπηκε ως αυτόνομο καλλιτεχνικό μέσο από την τεχνολογία και την οικονομία. Αντιθέτως, βρισκόταν πάντοτε σε εξάρτηση από την τεχνολογική πρωτοπορία, ενσωματώνοντας καινοτόμα εργαλεία και ακολουθώντας τις οικονομικές παραδοχές του ευρύτερου συστήματος οργάνωσης της παραγωγής και διανομής των προϊόντων του. Υπήρξε, με λίγα λόγια, κόμβος μετάβασης προς μια διαφορετική κατανόηση του χωροχρόνου, στο πλαίσιο της μεταμοντέρνας εποχής, όπου ρεαλιστική αναπαράσταση, καλλιτεχνική ελευθερία και μαζική ψυχαγωγία βρήκαν κοινά σημεία έκφρασης, σχεδόν πάντοτε με την εμπλοκή της οικονομίας και της τεχνολογίας.

Στη συζήτηση αυτή για τη σχέση τέχνης και τεχνολογίας έρχεται να προστεθεί ο συλλογικός τόμος που επιμελείται η Βασιλική Λαλιώτη, Μόνιμη Επίκουρη Καθηγήτρια Ανθρωπολογίας της Επιτέλεσης στο *Τμήμα Μουσικών Σπουδών* του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου παρουσιάζονται σε μετάφραση, για πρώτη φορά στο ελληνικό (επιστημονικό) κοινό, αξιοσημείωτα κείμενα, τα οποία –με τον ένα ή τον άλλο τρόπο– αναφέρονται στη σχέση τέχνης-τεχνολογίας στον σύγχρονο κόσμο. Ειδικότερα, δίνεται έμφαση στην ψηφιακή τεχνολογία και στις ψηφιακές τέχνες, ενώ η εστίαση βρίσκεται κυρίως στο πώς η ψηφιακή τεχνολογία έχει μεταπλά-

σει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή, τη λειτουργία και την πρόσληψη της σύγχρονης τέχνης, οδηγώντας πολύ συχνά σε έναν μετασχηματισμό της ίδιας της τέχνης εν γένει, όπως τουλάχιστον αυτή εννοούνταν έως σήμερα. Στο βιβλίο έχουν περιληφθεί κείμενα σημαντικών καλλιτεχνών και επιστημόνων (Christiane Paul, Michael J. Apter, Roy Ascott, Christiane Dunbar-Hester, Rainer Usselman, Patrick Lichty, Steve Dixon, Matthew Causey, Donna J. Cox, Richard Grusin, Margot Lovejoy, Diane J. Gromala και Yacov Sharir, Mark Poster, Ihab Hassan, Susan Broadhurst, Guillermo Gómez-Peña, Niamh Thornton, Eduardo Kac, Ralf Remshardt), προερχόμενων από κλάδους που μπορεί να φαντάζουν ακόμα και ασύμβατοι.

Στο εκτενές αυτό έργο, τα επιμέρους κεφάλαια έχουν οργανωθεί σε ενότητες που υπογραμμίζουν τη βασική επιστημολογική στόχευση του εγχειρήματος. Εκτός της ενδιαφέρουσας εισαγωγής, η οποία περιλαμβάνει δύο κείμενα (μια πρωτότυπη συμβολή της επιμελήτριας και μια κριτική-ιστορική επισκόπηση του πεδίου από την Christiane Paul), ο τόμος χωρίζεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος του βιβλίου περιέχει 7 κείμενα που αναφέρονται στην κυβερνητική, δηλαδή στη μελέτη των συστημάτων ελέγχου και επικοινωνίας σε βιολογικούς οργανισμούς ή μηχανές. Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει 6 κείμενα για τη σχέση του μεταμοντερνισμού με την τεχνοϊστορία, στο πλαίσιο της δυναμικής πραγματικότητας που εισάγουν οι ψηφιακές τεχνολογίες, ενώ το τρίτο και τελευταίο μέρος αποτελείται από 6 κείμενα που προβάλλουν την έννοια του μεταανθρωπισμού στις ψηφιακές τέχνες, με έμφαση στις

επιτελεστικές και βιοηθικές διαστάσεις τους, όπως επίσης και στις νέες ερμηνευτικές προσεγγίσεις του ανθρώπινου σώματος, της συνείδησης και της μνήμης.

Στη μετα-COVID συνθήκη, η (ψηφιακή) τεχνολογία φέρνει στην τέχνη καινούργιες προκλήσεις αλλά και περιορισμούς. Και η (ψηφιακή) τέχνη, βέβαια, μπορεί με τη σειρά της να αναδείξει τόσο τις ενδιαφέρουσες όσο και τις προβληματικές διαστάσεις της σύγχρονης τεχνολογίας. Διαβάζοντας το βιβλίο, οι αναγνώστες θα περιηγηθούν σε μια σειρά εμβληματικών κειμένων πάνω στα σχετικά αντικείμενα, κινούμενοι κάποιες φορές ανάμεσα σε διιστάμενες απόψεις, αμφίσημες τοποθετήσεις και σύνθετες διαδρομές, οι οποίες, ωστόσο, δεν στοχεύουν σε έναν ολοκληρωτικό αφορισμό αλλά στον αναστοχασμό για τη σχέση του ανθρώπου σήμερα με την τέχνη, την τεχνολογία και τη μεταξύ τους διάδραση. Σε αυτή την (ενδεχομένως) πρωτόγνωρη, οριστική και μεταβαλλόμενη κατάσταση, αναδύονται συνεχώς ερωτήματα και ο τόμος *Ψηφιακές Τεχνολογίες και Τέχνες* συμμετέχει σε αυτό τον διάλογο, καλύπτοντας ένα κενό στην ελληνική βιβλιογραφία των ψηφιακών ανθρωπιστικών σπουδών: Μήπως έχει έρθει η ώρα να αναθεωρήσουμε βασικά στοιχεία των τρόπων με τους οποίους εμπλεκόμαστε στη δημιουργία και κατανόηση των σύγχρονων μορφών τέχνης; Μήπως έχει φτάσει η στιγμή να επαναπροσδιορίσουμε την ίδια τη φύση, την ουσία της τέχνης; Μήπως, τελικά, η ψηφιακότητα αποτελεί αυτόν τον συγκεκριμένο διαμεσολαβητικό παράγοντα που μπορεί να μας οδηγήσει σε καίριες διαπιστώσεις που απαντούν στα ανωτέρω ερωτήματα;

